

L. Wils, *Van Clovis tot Hapart. De lange weg van de naties in de Lage Landen* (Historama I; Leuven-Apeldoorn: Garant, 1992, 306 blz., f61,90, ISBN 90 5350 144 4).

Er is de laatste jaren na een periode waarin vooral specialistische en detaillistische studies domineerden een neiging opnieuw met boeken over grote onderwerpen te komen: syntheses en overzichten. Misschien nog wel opvallender is de grote aandacht in het historisch bedrijf en daarbuiten voor alles wat met naties, natievorming en nationalisme te maken heeft. Het lag dus alleszins voor de hand, dat er een boek over naties en natievorming in de Lage Landen over een lange periode zou verschijnen. Dat dit boek van de hand van Lode Wils is kan al evenmin als een verrassing gelden. Integendeel, Wils was als specialist in en auteur van vele publikaties over de Vlaamse beweging bij uitstek de man voorzo'nboek. *Van Clovis tot Hapart* is een uitermate boeiend zowel nuchter als persoonlijk, zowel afstandelijk als betrokken geschrift dat veel respect en bewondering afdwingt.

In minder dan 300 bladzijden tekst voert de auteur de lezer in hoog tempo door de geschiedenis van de Nederlanden sinds de vroege middeleeuwen tot het zeer recente verleden van de vroege jaren negentig van de twintigste eeuw. Hoewel Wils en passant heel wat elementaire informatie verschaft, moet het de lezer die niet al enigszins vertrouwd is met de geschiedenis van vooral de Zuidelijke Nederlanden/België overigens wel duizelen. Geleid door zijn vraagstelling springt Wils namelijk met groot gemak van aspect naar aspect, aannemend dat de lezer wel weet wat hij overslaat en wat dus de betekenis van allerlei keuzen is. Zijn impliciete bedoeling niet zozeer een overzicht als wel een interpretatief essay te schrijven rechtvaardigt deze werkwijze dunkt mij ten volle. De consequentie is wel, dat er vooral voor de kenners veel te genieten valt aan dit meeslepend betoog vol verrassende en gedurfde inzichten. Voor de achter adem geraakte beginner lijkt het boek veeleer een aansporing zich beter op de hoogte te stellen.

Een natie is in de visie van Wils een begrip met wisselende inhoud en betekenis. De kern ervan wordt gevormd door een gevoel van verbondenheid gegroeid in elkaar opvolgende generaties, die in een zelfde staat of statenbond samenleefden. Het zo ontstane gevoel een aparte gemeenschap te vormen, onderscheiden van naburige groepen, leidde tot de wens als zodanig voort te leven. De natievormende krachten waren in de loop der tijd zeer verscheiden. De belangrijkste waren, althans in de Lage Landen, de staat (in allerlei verschijningsvormen), de godsdienst of een andere ideologie en, eigenlijk pas in een laat stadium, de taal. De groei van de naties in Europa begon in de middeleeuwen. Vanaf het midden van de achttiende eeuw werd het *ancien régime* ondermijnd en brachten Verlichting en industriële revolutie de 'moderne natievorming' teweeg, die zo'n belangrijk stempel zette op de geschiedenis van de laatste twee eeuwen.

In zijn betoog gaat het Wils, ook al verwijst hij regelmatig naar de meer algemeen op natievorming reflecterende literatuur, bovenal om het concrete historische verhaal van de natievorming in de Lage Landen. Of preciezer, het gaat hem om dat proces in de streken die nu België vormen. Voor de periode tot en met de Nederlandse Opstand leidt dat vanzelfsprekend regelmatig tot grensoverschrijdingen. In de ongeveer zestig bladzijden die dit ruime tijdvak kreeg toebedeeld is de associatie van Lage Landen met het gebied van het huidige Nederland en België gerechtvaardigd. Daarna is dat in dit boek uitsluitend nog het geval in het hoofdstuk waarin het Verenigd Koninkrijk van Willem I aan bod komt. Verder beperkt de aandacht voor het Noorden zich tot enkele wel heel korte opmerkingen terzijde.

Het grootste deel van het boek (vanaf 141) is gewijd aan de problematische geschiedenis van de natievorming in het koninkrijk België: Belgisch, Vlaams en Waals nationalisme en natiegevoel in vele variaties in onderling verband. In dit gedeelte krijgt het betoog een extra spanning,

omdat de lezer, al of niet zo door de auteur gewild, steeds verleid wordt om het aan de orde gestelde direct te betrekken op het heden. In het slothoofdstuk 'Waar staan wij nu?' doet Wils dat nog eens zeer nadrukkelijk positiekiezend en samenvattend over. Uiteraard komt hij daarbij met zijn eerder gepubliceerde en niet steeds onomstreden interpretaties en opvattingen op de proppen en klinkt zijn Vlaams-Belgicistische, katholieke en anti-Waalse positiebepaling helder door. Dat kleurt vooral enkele twintigste-eeuwse gebeurtenissen en interpretaties.

Zo presenteert Wils het befaamde compromis van Hertoginnedal (1963) als een grote Vlaamse overwinning (269). Zo dacht en denkt bepaald niet iedereen er over. Opvallend in het licht van zijn eigen voorkeuren is ook de kwalificatie van het moderne flamingantisme als onlosmakelijk verbonden met fascisme en antibelgicisme (301). Minder verrassend, maar scherp geformuleerd, is de aanduiding van de Waalse beweging als '... *in essentie* niet alleen een nationalistische, maar een imperialistische beweging ...[met]...als *hoofdoel* aan de Vlamingen het recht te ontzeggen om het gebruik van hun taal te waarborgen *in Vlaanderen* ...' (302). Niet mis te verstaan is ook de conclusie over een eventuele cultuureenheid over de grens Nederland-België heen: 'Na 160 jaar Vlaamse beweging is een cultuureenheid van de Nederlandstaligen over de eeuwenoude staatsgrens heen, grotendeels fraseologie gebleven' (306). Dat sluit aan bij de grotendeels impliciet gebleven visie dat het Verenigd Koninkrijk van Willem I tot mislukken gedoemd was en dat de vroege Vlaamse beweging expliciet en met nadruk pro-Belgisch was. Pas later is het antibelgicisme meer en meer in de Vlaamse beweging gaan domineren.

Het moge duidelijk zijn dat zo'n boek om discussie vraagt. Die discussie is in België dan ook begonnen (ondermeer door A. Verhulst in *Wetenschappelijke Tijdingen*, LII, ii (april-juni 1993) 65-73). Hier ontbreekt de ruimte om daaraan een bijdrage te leveren. Volstaan moet worden met de vaststelling dat er heel wat in dit boek staat dat, om het voorzichtig te zeggen, ook anders gezien kan worden. Zo is de aard van dit boek zowel de kracht en het aantrekkelijke als de zwakte ervan. Bij mij overheerst het positieve, het inspirerende en stimulerende ruimschoots. Het is te hopen dat anderen er soortgelijke uitvoerige, op grote kennis van zaken gebaseerde essays naast zullen plaatsen. Dat zou op een discussie op hoog niveau kunnen uitlopen.

Op één belangrijk bezwaar moet nog wel worden gewezen. Het boek ontbeert elke verwijzing naar bronnen en literatuur. Zelfs letterlijk geciteerde auteurs moeten het soms zonder de vermelding van de titel van hun publikatie doen. Dat maakt het de niet reeds met alle stof vertrouwde lezer, die het toch al moeilijk heeft, nog eens extra lastig om zich nader te oriënteren. Het is te hopen dat het boek een tweede druk krijgt en dat dan op dit punt aanvullingen zullen worden opgenomen. Het boek verdient beide.

J. C. H. Blom

H. de Mare, A. Vos, ed., *Urban rituals in Italy and the Netherlands. Historical contrasts in the use of public space, architecture and the urban environment* (Assen: Van Gorcum, 1993, v + 185 biz., f47,50, ISBN 90 232 2744 1).

Er leeft onder veel historici de hardnekkige gedachte dat geschiedenis geen nut heeft. Voor hen zou het goed zijn bovengenoemd boek te lezen. Er wordt heel aardig in gedemonstreerd hoe architecten en stadsplanners behoefte hebben aan historische informatie. Anna Vos en Heidi de Mare zijn respectievelijk architect en kunsthistorica en beiden werkzaam aan de sectie vrouwenstudies van het instituut voor geschiedenis, media en theorie van de TU Delft. Zij zijn, in reactie op de functionalistisch-technologische benadering van stadsplanning zoals die vooral